

Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi

Volume: 40, Winter-2018, p. (92-100)

ISSN: 1308-6200 DOI Number: 10.17498/kdeniz.437442

Research Article

Received: September 14, 2018 Accepted: October 09, 2018

This article was checked by iThenticate.

**AKADEMİK ÇALIŞMALAR IŞIĞINDA RUS DİLİNDE
TÜRKÇENİN İZLERİ**

**IN CONSIDERATION OF ACADEMIC WORKS TURKIC
TRACES IN RUSSIAN LANGUAGE**

**КРАТКИЙ ОБЗОР О НАУЧНОЙ ИНТЕРПРЕТАЦИЙ ТЮРКИЗМОВ В
РУССКОМ ЯЗЫКЕ**

Ergali ESBOSINOV*

ÖZ

Türkçe, bugün Atlas Okyanusu'ndan Japon Denizi'ne kadar yaklaşık 12 milyon kilometre karelik bir alanda 220 milyon nüfusun konuştuğu, yüze yakın ülkede öğretiminin yapıldığı, kökleri tarihin en eski dönemlerine kadar uzanan, 600 bini aşkın söz varlığına sahip bir dünya dilidir. Türkçenin bu kadar yaygın olmasının ve akabinde diğer dilleri etkilemesinin arka plânında, bu dilin güçlü siyasî yönetim dili olması, zengin fonetik yapısı ve edebî gücü yatmaktadır. Slav dilleriyle Türk dilleri ilişkileri M.S. birinci yüzyılda başlamıştır. Bilim adamları bu ilişkileri birçok tarihsel devrelere göre sınıflandırmaktadır. İlk devir tahminen I-VIII yy. Doğu Avrupa yörelerinde yaşayan Slavlar ile Hun boyları arasında yer alan Avarlar, Hazarlar ve Edil Nehri havzasında yaşayan Bulgarlar arasında olan ekonomik ilişkilerdir. Bu devirde Slav dillerine Türkçeden genellikle kişi adları, yer ve su (nehir) adları geçmiştir. İkinci devir IX-XII yy. arasındır. Kyeve Devletinin ortaya çıkmasıyla Slav taifeleri ilk önce Peçeneklerle, Uzlarla, Torklarla, Berendilerle ilişki kurarak daha sonraki Oğuz ve Kıpçak taifeleriyle olan ilişkilerinin zeminini hazırlamıştır. Bazı Türkologlara göre bu devirdeki Türkçe alıntı kelimeler Kıpçakçadır. Hiç şüphesiz Ruslarla Türkler arasındaki ilişkiler de çok eski dönemlerden günümüze kadar süregelmiştir. Uzun yıllar aynı coğrafyada yaşayan, bazı dönemlerde mücadele içerisinde olan iki milletin, sözü edilen süreç içerisinde kültürel etkileşim içerisine girdiğine de şahit olmaktadır. Rusçadaki Türkçe kelimeler Rus literatüründe “Türkizm” olarak adlandırılmaktadır. Bu çalışmada önce Rusçadaki Türkçe kelimelerle ilgili Rus bilim adamlarının yaptıkları çalışmalar sıralanacak, ardından da Rusçanın evcil hayvan söz varlığında Türkçenin izleri gözler önüne serilmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Rusça, Türkçe, Türkizm, dil etkileşimi, sosyolinguistik.

* ORCID: 0000-0002-5477-2116 Doç.Dr. Al-Farabi Kazak Milli Üniversitesi, TÜRKSOY- (Türkoloji) Bölümü, ergaliesb@mail.ru

ABSTRACT

Nowadays, Turkic languages are world languages with more than 600 thousand words, which roots date back to the early estimates of history. In the background of the fact that Turkic people are so widespread and then influencing other languages, these languages are strong languages of political administration, rich in phonetic structure and literary power. Slavonic languages and Turkic languages associations started in the first century. Scientists classify these associations according to many historical circles. The first period is estimated to be I-VIII centuries. The Avars, which lie between the Slavs living in the Eastern European regions and the Huns, are the economic relations between the Khazars and the Bulgarians living in the banks of the Edil River. In this age, Slavic tribes generally passed names, places and water (river) names. Second cycle is IX-XII centuries. According to some Turkologists, this periodical Turkic quotation words are of Kipchak language. There is no doubt that the relations between the Russians and the Turkic people have continued from the ancient times to the present day. We are witnessing that the two nations that have lived in the same geographical region for many years and struggled in some periods, have entered into cultural interaction in the mentioned process. The fact that there are still many Turkic translations in the Russian language is important because it shows the density of cultural contacts in the past. Turkic words in Russian are called "Turkism" in Russian literature.

Keywords: Russian, Turkic, Turkism, language interaction, sociolinguistics.

АННОТАЦИЯ

Тюркские языки являются одним из ведущих языков мира, включающие в себя 600 тысяч слов, корни которых уходят в далекое прошлое. Взаимосвязь тюркских и славянских языков началась еще в первом столетии. Ученые классифицируют эти связи по многим историческим периодам. Первый период – I-VIII вв. Авары, располагаясь между славянами, живущими в восточноевропейских регионах и гуннами, являлись экономическими посредниками между хазарами и болгарами, живущими на берегах реки Волга. В этот период славянские племена заимствовали имена, название местности и водные (речные) названия. Второй цикл – IX-XII вв. Именно с появлением Киевского государства славянские племена впервые установили отношения с печенегами, Узларом, Торкларом и Берендилером и заложили почву для своих отношений с более поздними огузскими и кипчакскими племенами. По мнению некоторых тюркологов, заимствованные того периода слова были кипчакского происхождения. Нет сомнения, что отношения между славянами и тюрками продолжались с древнейших времен до наших дней. Мы являемся свидетелями того, что страны, которые в течение многих лет жили в одном и том же географическом регионе и боролись в некоторые периоды, вступили в культурное взаимодействие. Лексика русского языка, как и любого другого языка, состоит из исконных и заимствованных слов. Заимствования из тюркского источника образуют значительный пласт лексики русского языка. Изучение причин и путей проникновения тюркизмов в русский язык, а также их лексико-семантическая адаптация являются одной из основных проблем изучения словарного запаса русского языка. Рассматриваемая проблема тесно связана с исследованием ряда вопросов, в том числе этимологии, социолингвистики, касающихся различных аспектов контактирования таких разнотипных и разнотипных языков, какими являются русский и тюркские языки.

Ключевые слова: русский, тюркский, тюркизм, языковое взаимодействие, социолингвистика.

Giriş

Türkçe, bugün Atlas Okyanusu'ndan Japon Denizi'ne kadar yaklaşık 12 milyon kilometre karelik bir alanda 220 milyon nüfusun konuştuğu, yüze yakın ülkede öğretiminin yapıldığı, kökleri tarihin en eski dönemlerine kadar uzanan, 600 bini aşkın söz varlığına sahip bir dünya dilidir. Türkçenin bu kadar yaygın olmasının ve akabinde diğer dilleri etkilemesinin arka planında, bu dilin güçlü bir siyasî yönetim dili olması, zengin fonetik yapısı ve edebî gücü yatmaktadır. Bilhassa Osmanlı İmparatorluğu zamanında Balkanlar, Kuzey Afrika, Kırım, Orta Doğu ve İran coğrafyasındaki Türk edebiyatının etkisi yadsınmaz. Dilin doğal yapısına paralel olarak Türkçe, tüm bu coğrafyadaki dillerden kelime almış ve bu dillere kelime vermiştir. Aynı şekilde Rus coğrafyasında da oldukça fazla Türk dilli topluluklar yaşamaktadır. Ruslarla Türkler arasındaki ilişkiler çok eski dönemlerden günümüze kadar süregelmiştir. Uzun yıllar aynı coğrafyada yaşayan, bazı dönemlerde mücadele içerisinde olan iki milletin, sözü edilen süreç içerisinde kültürel etkileşim içerisine girdiğine de şahit olmaktayız. Rusçadaki Türkçe ödünçlemelerin sayısının çok olması bahsedilen etkileşimin dil alanında daha yoğun olduğunu göstermektedir. Bazı Rus aydınların Türkçe mahlasları kullanıyor olması bu etkileşimin boyutunu ortaya koymaktadır. Rusçadaki Türkçe kelimeler Rus literatüründe “Türkizm” olarak adlandırılmaktadır.

Rusçadaki Türkizm Araştırmaları

Her bir millet başka bir millet veya topluluk ile sürekli kültürel bir ilişkide olur, ticaretle uğraşır, günlük yaşamın gerektirdiği alış-verişleri yapar, giyim kuşamda, musikide, süs eşyalarında, yemek kültüründe de birbirlerini etkiler. Bunların arasında dil ve edebiyatla ilgili ilişkiler kapsam ve karşılıklı etkileşim bakımından ayrı bir özellik kazanır. Bir milletin ana dilinde yer alan kelime diğer bir milletin diline doğrudan geçer, bazı kelimeler de başka bir dilin aracılığıyla o dile mal olur. Benzeri kelime değişimleri dilbilimi literatüründe *substrat* olarak bilinir. Yeniden dil yenilen dilden kelime alır, bazı durumlarda birçok ses özelliğini kendine mal eder ya da kelime kökünü (morfemleri) veya ekini sahiplenir. Bu bağlamda yenilen dildeki yenilen dilin izlerini *substrat* maddeleri olarak adlandırır (Ahanov 2002: 664).

Türkçe Rus, Ukrayn, Beyazrus gibi Doğu Slav kökenli taife dillerinin deyimleriyle gramer yapısını etkilemiştir. Bu halkların destanlarıyla diğer folklorik ürünlerinde yer alan Türkçe alıntı kelimeler leksikal, gramatikal ve morfolojik bakımından çok çeşitlidir. Benzeri olaylar dilbiliminde *kontaktoloji* olarak adlandırılır. Kontaktoloji iki ya da ikiden fazla dilin karşılıklı etkileşimlerini araştırıp alıntı kelimelerin etimolojisini yapan bir disiplindir. Bu tip ilişkilerin esasında bilinguizm olduğunu, yani kişinin ana dili dışında en az bir başka yabancı dilde konuştuğunu bildirir. Bu tip şahısları ana dillerine kelime kazandıran objeler olarak tanımlar. Ünlü Kazak Türkologu Oljas Süleymenov'a göre Rusçadaki “Slovo O Polku İğoreve - *İgor Birlikleri Üzerine Söyleyiş*” destanı Rusçada yer alan Türkçe kelimelerin sadece faktolojisi değil, aynı zamanda Türkçenin esas manalı orijinal kelimelerinin saf deposudur (Süleymanov, 1990: 590).

İ.G.Dobrodomov, Rus ve Türk dil ilişkilerini aşağıdaki gibi sınıflandırmıştır:

1. Praslavyan (Eski Slav) dillerindeki Türkizmler: Praslavyancadaki Türkçe ya da Türkçe üzerinden geçen yabancı kelimeler olarak *çekan* (**čakanь*), *bolvan*, *tovar*, *baran*, *kniga* gibi kelimeleri gözler önüne sunmaktadır. *Slon* (fil), *homut* gibi kelimeleri bazı Türkologlar Türkçe üzerinden geçen bir başka yabancı dilin unsuru olarak görmekte dirler.

2. Moğol istilasına kadar olan Türkizmler: Bu dönemde Türkçe alıntı ya da Türkçe üzerinden geçen kelimelerin sayısı fazla değildir; örneğin *boyarin*, *şater*, *bogadır*, *vataga*, *jemçug*, *kumis*, *loşad*, *loşak*, *orda*, *telega*. *Sobaka* kelimesini O. Trubaçev Türkizm olarak

görür; ama bazı bilim adamları Türkçe üzerinden geçen Farsça kelime olarak tanımlar. Bununla beraber Rusçaya hangi dilden geçtiği bilinmeyen *kover* (ufakça kilim, halı) kelimesi vardır ki, bunu Fasmer Türkizm saymaktadır.

3. Altın Ordu devrindeki Eski Rusçadaki Türkçe kelimeler: Bunlar mesleki bakımdan tahlil edilebilir; devlet bürokrasisiyle ilgili: *yam, yamşık, yarlık, kazak, karaul, koçevat*; ekonomiyle ilgili: *denga, kazna, kaznaçey, tamga, barış, hozyan, harç, kabala*; inşaatla ilgili: *kirpiç, jest, laçuga*; süs eşyalarıyla ilgili: *serga, almaz, izumurud*; içeceklerle ilgili: *braga, buza*; sebzeler: *arbut, reven*; kumaş adları: *atlas, mitkal, byaz, tesma*; kıyafet ve ayakkabılarıyla ilgili: *başmak, kolpak, fata, çulok, kaftan. Kulak, kurgan, alıy, barsuk, busurman, kariy, mişen, stakan, bezmen, tarakan, tyurma, badya, bulat* gibi kelimeleri örnek alabiliriz.

4. XVI-XVII yy. Türkizmleri: Bu devlerde Türkizmlerin sayısı çoğalır. Bunun nedeni Osmanlı Devletiyle olan kültürel ilişkiler dolayısıyladır. Türkçenin dilsel etkisi XVIII yy. başına kadar devam etmiştir. Deli Petro zamanında geçen Türkizmler: *başka, izyan, karandaş, farfor* v.b.

5. XVIII—XX yy. arası Türkizmler: *divan, jasmın, karakul, kyosk, sofa, tyulpan, tyurban, fistaşka, halva* (Dobrodomov, 1978: 141).

Kazak dilbilimciliğinde Türkizm olarak bilinen Türkçe kökenli kelimelerin Rusça dâhil yabancı dillerde kullanımının araştırılması eski zamanlara kadar uzanmaktadır. Bineanaleyh, Rusçadaki Türkizm yani Türkçe kökenli kelimeleri araştırma çalışmalarının ilk örnekleri XVII. yüzyıla aittir. 1769'da Vasily Tuzov'un "Podenşina" isimli satirik dergide yayımladığı "Rusçadaki Türkçeye Benzeyen Kelimlerin Listesi" başlıklı kısa makalesinden aldığımız *sunduk, kamuş, börük* (şapka) gibi kelimeler buna bir örnektir (Tuzov, 1769: 133-134). E.N. Şipova sözlük çalışmasında 225 Türkçe asıllı zoonimlerin gramatikal ve etimolojik tahlili yapmıştır (Şipova, 1976: 444). Rusların ünlü şairi A. Puşkin'in eserlerinde 200'den fazla Türkizm mevcuttur. Bu söz varlığı Maddi Kültür Varlığında Türkizmler, Tabiat Olayları Adlandırmasında Türkçe Kelimeler, Yabani ve Evcil Hayvan Adlarında Türkizmler, Yemekle İlgili Türkizmler, Maddiyat Dışı Kültürle İlgili Türkizmler, Kişi Adlarında Türkçe Kelimeler, Toponimler ve Etnonimlerde Türkizmler şeklinde sınıflandırılmıştır (Abdrahmanov, 2010: 4-5).

Leksikoloji'nin bir kolu olan onomastika, onomastik disiplininin de bir bölümünü teşkil eden zoonimler, fonetik özellikleri, yapımı, semantik işlevi bakımlarından günümüz dilbiliminde oldukça ilgi çekmektedir. Dilbilimi literatüründeki zoonim terimi Yunanca bir kelime olup hayvanların adını ya da lakap adını araştıran bilim dalı olarak bilinmektedir. Zoonimika onomastik biliminin genç bir koludur ve hayvan adlarının ortaya çıkma sebeplerini araştırmaktadır. Tanınmış Kazak onomastik bilimcisi T. Canuzak bir çalışmasında şöyle demektedir: "...Kazakçadaki zoonimler, diğer millet ve topluluklarda olduğu gibi yüzyıllarca süren işleme sahiptir. Gelişme süreci antroponimika ve toponimika bilimleriyle sıkı sıkıya bağlıdır. Çoğu kez zoonimler leksikal malzemesi ve morfolojik şekillenmesi bakımından asırlara uzayan kaynaklara doğru işaret eder. Hayvan adları toptan (umumi) veya özel (lakap) şeklinde meydana gelir. Kazaklarda hayvan adlarının lakap gibi özel bir anlam kazanması daha çok evcil hayvanlarla ve kuş adlarıyla ilgilidir. Toptan yani umumi adlandırma yabani hayvanlarla ve kuşların birçok grubuna has bir özelliktir. Hayvanlarla kuş adlarının umumi şekilde kullanılışı antroponimika, toponim, etnonim yapımında elverişlidir. Bunun örneğini günümüz sosyal yaşamımızdan da görebilmekteyiz. Örneğin; Mangaz (sığırla ilgili), Dauı (atla ilgili), Ataman (öküz), Akbakay (sığır ve atla ilgili). İnsanoğlunun evcil hayvanlarla olan ilgisi ve kişi yaşamında özel yere sahip olması

halk destanlarında, hikâye ve masallarla şiirlerde, deyimlerde, eleştirilerde, deneme ve karşılaştırmalarda görülmektedir (Canuzak, 2006: 398).

Rus dilbilimcisi Efremova kendi sözlüğünde şöyle demektedir: “Hayvan adları demek zoonim demektir. Bu adlandırmalar dilbiliminin önemli maddelerinden biridir” (Efremova 2001: 863).

Ruşçadaki Evcil Hayvan Adlarında Türkizimler

Evcil hayvanlar sosyal yaşamımızda özel yeri olan ve vazgeçilmesi mümkün olmayan unsurlardandır. Onlar yiyecek malzemeler dâhil günlük çalışmamızın da bir objesidir ki, fiziki ve biyolojik tiplerine göre kendine has özellikler içerir. Memeli hayvanlar: sığır, deve, at, eşek, koyun, keçi, domuz, kedi, ev tavşanı, deniz faresi, kuzey antilopları, öküz, lama, gaur; Kuşlar: tavuk, ördek, kaz, büyük tavuk, güvercin, Mısır tavuğu; Böcekler sınıfından: arı, ipek böcekleri v.b. Bunların yanı sıra barajlarda, akvaryumlarda yetiştirilen balıkları, süs için yetiştirilen kanarya, tavus kuşu, papağan gibi evcil kuşları, bilimsel denemeler için yetiştirilen yabani hayvancıklardan fare ve büyük fareyi de evcil hayvanlar sınıfına sokabiliriz. İnsanoğlu tarihi süreçte böceklerin iki türünü bal arısıyla ipek böceğini, kuşların 12 kadar çeşidini, memelilerin 60’a kadarını evcilleştirmiştir. Hayvanları evcilleştirme tarihi 10-15 bin yıl kadar geriye uzanmaktadır. Zamanla evcil hayvanlar sadece maddi varlık olmayıp kültür varlığı ve maddiyat dışı zenginlikler de sayılmıştır. Sığır, at, koyun, keçi, köpek ve domuzu “faydası olan” evcil hayvanlar olarak görmüştür. Köpekle kedi sınıfındaki hayvanları ev etrafında dolaşan hayvanlar şeklinde tanırlar. Sığır ve koyun, keçi gibi hayvanlar olmadığı zaman onların yerini köpeklerle doldurmuştur.

Ruşçadaki hayvan adlarından Türkçe kökenli olanlarından biri *ayı* kelimesidir. Ayı, büyük bedenli, hantal, vahşi bir hayvandır. Dış şekline göre siyah ve kahverengi olarak ikiye ayrılır. Kazakçada *makat* kelimesi - *erkek ayıdır*. Kazakçada *kirekey* ve *merdek* dişi ayı anlamındadır. *Konjuk* ve *apanak* da *ayı yavrusu* demektir. Türklere ayı özel bir yere sahiptir. Sibiry Türkleri soy kütüğünü ayı kelimesiyle bağdaştırıp öz atası sayarlar. Bazı millet ve topluluklar da ayıyı *vahşi hayvanların prensi* sayarlar. Bazıları da ayı kelimesini bağırarak söylerse aniden geliverir diye korkar, bu söze batıl inançlarında yer vermiştir. Bir zamanlar Astrahan yöresi Rusları “denizde sakin *medved* (*ayı*) demeyin, onun adını doğrudan söylersen deniz fırtınası çıkar, en iyisi “medved-ayı” yerine *raminskiy* ya da (Kazakça) *ayu* demelisiniz”, derlerdi. *Raminskiy* demek orman alevi, ramenye ise yoğun ağaç (orman) kelimesinden ibarettir. Yakut-Saha Türkleri “esse” derler, birebir çevrisi de “öz atam, kendi büyük babam” anlamına gelmektedir. M.Ş. Musatayeva ve L.A. Şlyahovskaya çalışmalarında “Geçimini Hazar Deniziyle sağlayan kimseler katiyen “medved-ayı” kelimesini söylemezler, Onlara göre “medved” diye açıkça söylenirse denizde fırtına çıkarmış bu yüzden onlar medved kelimesi yerine *aye* ya da *ayu* kelimesini tercih ederler. Yani *medved* yani *ayı* totem anlamlı vahşi hayvan şeklinde kullanılmıştır (Musatayeva-Şlyahovskaya, 2006: 266).

Ruşçadaki diğer Türkçe kelime *ancigan* kelimesidir. V.V. Radlov “ancan” kelimesini “genç hayvan” şeklinde açıklamaktadır. Kırım Tatarcası ve Çağatay Türkçesinde “açki”, Altaycada “açka”, Kazakçada “eşki” şeklindedir. *Ancigan* “ceylan yavrusu” demektir (Radlov, 1911: 145).

Argali/argeley, bozkırlı dağlı yerlerde dolaşan vahşi bir koyundur. *Argali* kelimesinin kökü Moğolca olup Türkçede *arhar* şeklindedir. Kazakça ve Çağataycada “arqar” şeklinde ifade edilmiştir. *Argali/argeley* steplerle dağlık yerlerde dolaşan vahşi koyunlardandır. Kazakistan’ın Çin sınırındaki Ust-Yut yörelerinde de bu söze rastlanmaktadır (a.g.e.: 187).

Babuk/babun, düz arazilerde dolaşan tavşan cinsindedir. Şipova bu kelimeyi *baybak* kelimesiyle bağdaştırarak, Türkçeden alıntı kelime saymaktadır. *Babuk*, kemirgen ailesinden, küçükçe olan arazi tavşanı, *tabargan*, *tuşkançik* olarak da adlandırılmaktadır (Şipova, 1976: 444). *Barakçan*, iki yaşını dolduran sığır yavrusu anlamındadır. Rusçadaki Türkçe kelimelerdendir. *Baran*, koyunların erkeği demektir ve geniş getiren memeliler ailesindedir. Kalın ve uzun yünlü, arkaya doğru eğik boynuzludur. Tatar ve Başkurtça *baran*, “koyun” ve “koyun yavrusu” anlamındadır (a.g.e.: 444). Mahmut Kaşgarlı'nın Divan'ında sözcük *kon* şeklindedir (Kalıbayeva, 2008: 108-113).

Baranta, keçiyile koyun sürüsüdür. Kazakça şekli *barımtadır*. Baranta, evcil hayvanlar sürüsünü alıp götürme, kaçırma, hayvan çalma anlamlarına da gelmektedir. Eskiden Kafkasya ve Orta Asya halkalarında yaygın olmuştur. Orta Asya ülkelerinde belli bir kişinin diğer bir grup veya kişiden oç alma ve baskınlık gösterme türü olarak kabul edilmiştir. At, sığır ve koyun sürüleri genellikle bu yolla çalınan hayvanlardır. Çağataycadaki *baranta* hırsızlık amaçlı at koşturma anlamındadır (Şipova, 1976: 66). *Baraşaçan* ise bir yaşını dolduran koyun anlamındadır.

Bars, kedigillerden üzerinde lekeleri olan ala renkli bir hayvandır. Kazakçada *ilbis*, parsın ikinci adlandırılmasıdır. *Tautan*, dişi pars, *alan* ise parsın yavrusu demektir. Ogyenko, *bars* kelimesinin Rusçaya Tatarcadan geçtiğini ileri sürmüştür (Sevortyan, 1978: 349).

Rusçadaki *barsuk*, *porsuk* kelimesi de Türkçe kökenlidir. Türkçedeki etimolojik tahlili tartışmalıdır. Bazı Türkologlar kelime kökünü *bor* ve *boz* şeklinde almaktadır (Fasmer, 1986: 49). G.Ramstedt *barsuk* kelimesini *şişman* ve *doymuş* manalarıyla bağdaştırmaktadır. *Barsuk*, *barsuçka*, *barsuçiha*, tabanları ayınlıkine benzeyen, yüzü ve yünleri yabani domuza yakın, yaşamının çoğunu inlerinde geçiren bir nevi yabani hayvan anlamındadır (Dal, 1978: 168). L.A. Şelyahovskaya, *barsuk*'u vahşi hayvan olarak tanımlamakta, kelimenin ilk anlamını gri, toprak rengi olarak vermektedir (Musatayaeva – Şelyahovskaya, 2006: 266). Rusçadaki *barka* kelimesini ise Radlov Kazakçadaki *marka* ve *kozi* kelimesiyle bağdaştırır. *Kozi*, ilkbaharda doğan koyun yavrularının genel adlandırmasıdır.

Bahmat, kısa boylu atlardandır. Polonyacadaki *bahmat*, Eski Rusçadaki *bahmat* Tatarcadaki *pan at* kelimesine işaret etmektedir. Sözcüğün kökü Farsçadaki *pehn* kelimesi olmalıdır ki, Türkçedeki *at* kelimesiyle eklenerek *bahmat* şeklini almıştır. Ama bu görüşün hatalı olma ihtimali çok yüksektir. *Bahmat* kelimesinin ilk anlamı *Tatar atı* demektir (Şipova, 1976: 74).

Bubreg, hayvanın böbreği anlamındadır. Eski Rus dilinde *bubreg* ~ *bubrek*, Sırp ve Hırvatların dilinde *bubreg*, Türkçede *böbrek*, Azericede *boyrak* şeklindedir.

Bugay, Ukrayncada *bugay*, Polonyacada *buhay* “boğa” demektir. Çağataycada *boğa*, Uygurcada *buka* şekilleri mevcuttur. Ayrıca, Rusçada kadınların bir çeşit gömleklerine de *bugay* denilmektedir. Rus araştırmacılar bu sözü de Türkçe *boğa* ile ilişkilendirmektedir.

Buze veya *vok* Tatarcadan geçen bir yaşını dolduran sığır yavrusu anlamındaki kelimedir. Tatarcada *buzov*, *bzov* da sığır yavrusu demektir. Çağataycada *buzağu*, Şorcada *puzau*, Kıpçakçada *buzau*, Doğu Türk yazı dillerinde *buzak* şeklinde kullanılmaktadır. *Bura*, devenin erkeğidir. Rusçaya Kazakçadan geçmiştir. Türkçede *buğur*, *buğra* şeklindedir.

Burka/burko, at cinsine seslenmenin bir şeklidir. *Burka*, kalın ve koyuca kahverengi at demektir, ayrıca onların lakabıdır. Bununla birlikte kalın ve koyuca tüylü köpeklere de aynı lakap takılmıştır (Musatayaeva – Şelyahovskaya, 2006: 266).

Burun, iki yaşını dolduran boğadır. Tatar, Türk, Kırım Tatarları, Türkmen, Kıpçak, Karaim lehçelerinde organ adı olan *burun* manasındadır.

Buşmak, Tatarcada bir yaşını dolduran sığır yavrusudur. *Bık*, kelimesi üzerindeki tartışmalar ise sürmektedir. Şahmatova ve Ogyenko'lara göre *bık* kelimesi Rusçaya Kelt dilinden geçmiştir. Korş ise kelime kökünü Türkçede aramaktadır. Ukrayn, Sırp, Hırvat ve Sloven dillerinde *bik* şeklindedir. Çek dilinde de öküz manasındadır. Kelimeye şu anlamlar verilmiştir: 1. Sığırın erkeği; 2. Büyükçe ve kaba direk; 3. Su balaban, balaban kuşu. *Bık* Slav dillerine ortak bir kelimedir.

Vataga, koyun, buzağı ve benzeri ufak evcil hayvanlar sürüsüdür. 1. Herhangi bir nesnenin gruplaşma hali; 2. Volga nehriindeki, Hazar ve Karadeniz'deki balıkçı çiftlikleri; 3. Koyun, sığır yavrusu sürüsü (Şipova, 1976: 108). Ogyenko *vataga* kelimesinin ölü diller sayılan Kıpçakçadan alıntı olduğunu iddia etmektedir. Fasmer ise kelime kökünü Çuvaşçadaki *vatağ*, *uotağ* kelimelerinde aramaktadır. Eski Türkçede *otağ* kelimesi oda, aile, çadır anlamındadır. Türkiye Türkçesinde *odak*, *oda* kelimeleri ev, sınıf, oda manasındadır. Ogyenko Rusçadaki *vol* kelimesini Türkçe alıntı saymaktadır. Kelime kökünü Çuvaşçadaki *vulih*, Marı dilindeki *volik* kelimeleriyle bağdaştırmaktadır (Sevortyan, 1978: 349). Fasmer bu görüşe katılmadığını bildirek kelime kökünün Romancadaki hayvan manasındaki *voloh* kelimesinden geldiğini iddia etmektedir (Fasmer, 1986: 78). *Vol*, hadım edilen öküz manasına gelmektedir (Musatayaeva – Şelyahovskaya, 2006: 86).

Gazel, ceylan manasındadır. Azerbaycan Türkçesinde asıl manası *ceylan* ve *yabani keçi*'dir. Türkçeyle Tatarcada *güzel* kelimeleriyle alakalı olup güzel, harika, şahane anlamına da gelmektedir.

Gunak/gunaçık, üç yaşındaki sığır yavrusudur. Rusçaya Türkçeden geçmiştir. Şor lehçesinde *kunak*, *kunak alik* ise üç yaşındaki buzağı demektir. Altaycada *kunaçın*, Çağataycada *kunaçi*, Kazakçada *kunajın* şeklinde olup aynı manadadır. *Gunan*, Rusçaya Çağataycadan geçmiştir. Altayca ve Çağataycada *üç yaşını dolduran at yavrusu* anlamındadır. Kazakçada *kunan oğüz* ise üç yaşını dolduran öküz demektir. Tofacada *kunan aji* ayı yavrusu, Kırgızcada *kunan* üç yaşını dolduran at, Tatarcadaki *gunan* ilk yılında bulunan hayvan, *gunan at* bir yaşındaki aygır, *gunan kala*, bir yaşındaki buzağı, *gunaçin* sığır anlamlarındadır.

Guran, Türkçe aracılığıyla Moğolcadan Rusçaya geçen bir sözdür. Yabani keçi, keçinin erkeği, yani *keçi* demektir. Kelime Altaycada *guran*, Kalmuk dilinde *guru* şeklindedir.

Gurt, hayvan veya kuşların sürüsüdür. Ukrayncada *gurt*, sürü, kalabalık, cemiyet demektir. Beyazrusçada *gurtovişik* hayvanları kovalayan, Polonyacada *hurt* ise sürü anlamındadır.

Dagan, Rusçaya Türkçe üzerinden Kalmukçadan geçmiştir ve iki yaşını dolduran aygır manasındadır. Moğolcada *dagagan* şeklinde kullanılmaktadır (Ramstedt, 1908).

Ceyran, Orta Asya ve Kafkaslarda rastlanılan ceylanların bir cinsidir. Kazakçada *akböken* şeklinde geçer. Altaycada yabani keçi anlamında *jaran* şeklinde, Kırgızcada da yabani keçi anlamında *ceyran* şeklinde, Çağataycada *çipan* ceylan, Kırım Tatarcasında da *akböken* şeklindedir.

Cigıtay, Orta Asyadaki yabani at cinslerindedir. Aynı anda *kulan* ve tarlan şeklinde adlandırması da vardır. Rusçaya Tatarcadan geçmiştir. Tatarcadaki orijinali *igıtay* şeklindedir.

Cumbura, Güney Sibirya'yı mekan edinen hamstere benzeyen ufak bir hayvandır. Çağataycada *jumran*, Çuvaşçada *jmran* şeklinde olup manası tarla sincabıdır.

Dzeren (jeren), güney ceyranı olarak da bilinir. Rusçaya Türkçe aracılığıyla Moğolcadan geçmiştir (a.g.e.: 17).

Dunan, Türkçe asıllı bir kelimedir. Kazakçada *dönen*, Kumukçada *dunen*, Altaycada *tonon* olan sözün manası dört yaşını dolduran at ya da sığırdır. M.Ş. Musatayeva ve L.A. Şelyahovskaya'nın sözlüğünde üç yaşını dolduran Kırgız koyunu, Moğolca bir kelimedir, şeklinde geçmektedir (Musatayaeva – Şelyahovskaya, 2006: 266). M.R. Fasmer ve B.İ. Dal eserlerinde de aynı şekilde verilmiştir.

İşigen, keçi; işigenka keçinin kuyruğu demektir. Çağatay ve Kırım Tatar lehçelerinde *aski* ve *aska* şeklinde olup keçi manasındadır (Radlov, 1911: 864).

Kaban kelimesiyle ilgili E.N. Şipova şunları söylemektedir: *Kaban*, yabani domuz ya da evcil domuzun erkek olanıdır. Rus halk inancına göre kirliliğin, kirin; başıbozluğun, hainliğin sembolüdür. İngilizcedeki *pig* kelimesi obur demektir ki, Kırgız, Kazak, Özbekler gibi Müslüman halklarında dini içerikli anlam kazanarak *çoçko* yani “domuz” kelimesi küfür anlamına gelmektedir. Viyetnam halk inancına göre domuz, aptallığın sembolüdür (Şipova, 1976: 444).

Rusçadaki *loşad* yani *at* kelimesinin nezaket ifadesini taşıyan *loşya* şekli de vardır, *Alaşa* yani *boyu kısa, kısa boylu* anlamını ifade eder ve *hadım edilmiş at* anlamını da taşır (Şipova, 1976: 223). Fasmer *loşad* kelimesini Türkçedeki *alaşa at*, yani *hadım edilmiş at* şeklinde yorumlar, orijinal kelimedeki ilk hece -a'nın (a-laşa) düşmesinin Rusçada ses uyumuna uymadığından dolayı meydana geldiğini söyler (Fasmer, 1986: 178). Melyoranski ise *loşad* kelimesinin Moğol istilasından önce Rusçaya Türkçeden geçtiğini savunmaktadır (Sevortyan, 1978: 34).

SONUÇ

Yapılan araştırmalar göstermektedir ki, diller birbiriyle sürekli bir etkileşim ve alışveriş halindedir. Rusya geniş coğrafi alanıyla birçok Türk asıllı topluluğun yaşadığı bir sahadır. Bugün bile Rusya toprakları içerisinde yaklaşık 12 milyon nüfusa sahip Türk topluluğu yaşamaktadır. Bu topluluklar arasında Tatar, Başkurt, Altay, Hakas, Çuvaş, Yakut, Karaçay, Tuva, Şor, Tofa, Kumuk, Nogay gibi Türk toplulukları sayılabilir. Rusya Federasyonunda yaşayan toplam nüfusun %8,6'sını oluşturan bu Türk halkları 12,3 milyon nüfusa tekabül etmektedir. Hint-Avrupa dil ailesinin Slav dilleri kolunda olan Rusça, Ural-Altay dil ailesinin Altay kolundaki Türkçeden hatırı sayılır oranda kelime almış ve bunu söz varlığına dâhil etmiştir. Türkçeden Rusçaya geçen kelimelerle ilgili Rus filolog ve Türkologlar çeşitli araştırmalar yapmışlar ve bu araştırmalarını da neşretmişlerdir. Rusçaya geçen bu Türkçe sözler elbette komşuluk, yakın ilişki ve dil etkileşimi ile sosyolingüistik yönlerden açıklanabilir. Yapılacak yeni köken araştırmaları Rusçadaki Türkçe sözlerin sayısını arttıracaktır.

İki millet arasındaki kültürel, sosyal, ekonomik ve askeri ilişkiler neticesinde Türkçeden Rusçaya birçok kelime geçmiştir. Rusçadaki Türkçe ödünçlemelerin hayatın her alanıyla ilgili olması iki millet arasındaki etkileşimin derecesini ortaya koymasından önem arz etmektedir. Yemek isimlerinden kültür ve medeniyet sahasındaki kelimelere, askeri kelimelerden hayvan ve bitki isimlerine, akraba isimlerinden giyim ve kuşamla ilgili kelimelere kadar geniş bir alanda Türkçe kelimelerinin varlığı, Türk kültür ve medeniyetinin, Rus kültür ve medeniyeti üzerindeki tesirini ortaya koymaktadır.

KAYNAKÇA

- ABDRAHMANOV, Sautbek (2010), “Puşkin Şıgarmalarında Türkizmden”, *Egemen Kazakistan*, Astana, № 90-93: 4-5.
- AHANOV, Kaken (2002), *Til Biliminin Negizderi. Üniversiteler men Pedagogika İnstitutlarının Filologiya Fakultterine Arnalgan Okulık*, Törtinşi Basılım, Almatı.
- BASKAKOV, Nikolay (1969), *Vvedenye v İzuçenye Tyurkskih Yazıkov*, Moskova.
- BASKAKOV, Nikolay (1974), *Tyurkizmi v Vostoçno-Slavyanskikh Yazıkah*, Moskova.
- _____. (1985), *Tyurkskaya Leksika O “Slovo O Polku İgoreve”* “Nauka” Basımevi, Moskova.
- _____. (1993), *Russkiye Familii Tyurkskogo Proyshojdenya*, Moskova.
- CANUZAK, Telkoca (2006), *Kazak Onomastikası*, Almatı.
- DAL, Vladimir (1978), *Tolkoviy Slovar Sovremennego Velikorusskogo Yazıka*, 4 Tom, C.I., Moskova.
- DMİTRYEV, Nikolay (1958), *O Tyurkskih Elementah Russkogo Yazıka – Rusçadaki Türk Maddelerine Dair*, Moskova.
- DOBRODOMOV, İgor (1978), Добродомов И.Г. Рецензия//Вопросы языкознания – *Voprosı Yazıkoznanya*, №1.–141 с.
- EFREMOVA, Tatyana. (2001), *Tolkoviy Slovar Russkogo Yazıka - Rus Dili Anlatım Sözlüğü*, Ruski Yazık Basım Evi, Moskova.
- FASMER, Maks (1986), *Etimologiçeski Slovar Russkogo Yazıka v 4 Tomah*, Moskova.
- KALIBAYEVA, Kalamkas (2008), “Türki Tilderindeki Zoonimdik Frazzeologizmden”, *Ulusal Konferans Materyalleri*, Almatı, s.108-113.
- KORŞ, Fyodor (1927), *Etimologiçeskiy Slovar Vostoçnih Slov v Evropeyskih Yazıkah*, Moskova.
- MUSATAYAEVA, Manat; Şelyahovskaya, Lyudmila (2006), *İdeografiçeski Slovar Tyurkizmov v Russkom Yazıke*, Almatı.
- RADLOV, Vasyli (1911), *Opıt Slovarya Tyurkskih Nareçii*, cilt 1-4. Sankt-Petersburg.
- RAMSTEDT, Gustav (1908), *Sravnitel'naya Fonetika Mongolskogo Pismennego Yazıka i Halkasko-Urginskogo Govora*, Sankt-Petersburg.
- SEVORTYAN, Ervand (1978), *Etimologiçeski Slovar Tyurkskih Yazıkov*, Obşetyurkskiye i Mejtyurkskiye Osnovı Na Bukvu, A. “Nauka”, Moskova.
- SÜLEYMANOV, Olcas. (1990), *Az i Ya*, Almatı.
- ŞANSKİİ, Nikolay (1982), *Etimologiçeskii Slovar Russkogo Yazıka v 4 Tomah*, Moskova.
- ŞİPOVA, Elena (1976), *Slovar Tyurkizmov v Russkom Yazıke*, “Nauka” Basımevi, Almatı.
- TUZOV, Vasili. (1769), *Podenşina, Satiriçeski Jurnal*, (A.Afanasyev’in yayımı, Moskova, 1858: 133-134).